

Grottkonst

Varför gjordes dessa målningar?

Louise Laxmyr

Arkeologi Fortsättningskurs

Vårtermin 2013

Handledare: Jan Apel

Innehållsförteckning

Inledning 3

Paleolitisk grottkonst

Karaktäristiska drag 3 - 5

Tolkningar och teorier

Konst för konstens skull 5

Totemism och Sympatisk magi 6 - 7

Fruktbarhetsmagi 7

Shamanism 7 - 8

Slutsats

Sammanfattning 8 - 9

Egen åsikt 9

Källförteckning 10

Inledning

Denna uppsats diskuterar grottkonst och syftet bakom dess skapande. Det finns flera olika teorier och tolkningar där man har försökt svara på varför dessa målningar och ristningar gjordes. Frågan har diskuterats länge inom den akademiska världen, och många har varit oense om svaren. Jag tänker ta upp de mest diskuterade och omtalade teorierna och även försöka formulera en egen åsikt och uppfattning.

Grottkonst omfattar allt från målningar, ristningar, reliefer och portabel konst och förekommer i grottor huvudsakligen från Yngre paleolitisk tid (*ca. 40 000 och 10 000 f. Kr.*). Det finns över 150 kända grottor med konst idag och de flesta hittas inom Centralmassivet och Pyrenéerna i södra Frankrike och även runt de Kantabriska bergen i norra Spanien. Det har även påträffats konst utanför dessa regioner, men tänker fokusera mest på de som går att finna i Centraleuropa. (<http://www.ne.se/grottkonst>)

Paleolitisk grottkonst

Karaktäristiska drag; Paleolitisk grottkonst har ofta blivit förklarad som "djurkonst" förmodligen på grund av att majoriteten av målningarna föreställer djur. De som framställs är de större däggdjuren som fanns under den senare delen av pleistocen (förklaring) framförallt bison, vildoxe, häst, stenbock, hjort, ren, jättehjort, mammut samt ullhårig noshörning. Det finns även målningar av rovdjur, såsom grottlejon och brunbjörn och även fiskar avbildades ibland, men mycket sällan fåglar. (*Ucko P.J. Rosenfeld A. Grottkonst – 1967;38*)

Människoframställningar var ofta grova och klumpiga jämfört med djurframställningarna, men det fanns även dem som var väldigt fint gjorda. Inom paleolitisk konst fanns det även icke-naturalistiska framställningar, som ofta benämns som tecken eller symboler. Djur, människor eller tecken/symboler förekom antingen isolerade eller samlade tillsammans på ett enda fält. Ofta förekom kombinationer av djur som osannolikt skulle ha påträffats tillsammans i naturen; t.ex. framställs ofta bison och häst tillsammans trots att de levde helt åtskilda och i olika hjordar. (*Ucko P.J. Rosenfeld A. Grottkonst - 1967;38-39*)

Ett annat utmärkande drag för paleolitiska grottmålningar är hur bilderna är placerade. Ofta kan man finna ett djur eller ett tecken målat ovanpå ett annat, antingen så att det täcker hela den föregående bilden eller bara delvis. I flera fall har så många framställningar målats ovanpå varandra, att det är svårt att urskilja de olika figurerna. Detta har bidragit till en av de mest diskuterade frågorna om paleolitiskt grottkonst; om syftet var att framställa enstaka

figurer eller om man ville framställa grupper och scener av djur. Man antog under en lång tid att fält som innehöll fler än en bildframställning nödvändigtvis inte behövde höra ihop som en helhet. Man tolkade det som så att de paleolitiska konstnärerna inte brydde sig om tidigare arbeten och att varje bildframställning hade sin egen betydelse. Trots denna uppfattning finns det ändå grottor som inte följer denna regel. I Lascaux har de flesta forskare accepterat >>den galopperande häst-frisen>> som en grupp/scen och >>de simmande hjortarna>> som en annan grupp/scen. (*Ucko P.J. Rosenfeld A. Grottkonst - 1967;40-41*)

Tekniker - Vilka tekniker dessa förhistoriska människor använde för att skapa grottmålningar bör nämnas. Eftersom målningar eller ristningar uteslutande hittas långt in i grottorna där det är mörkt och trångt, var det nödvändigt att ha med sig någon form av ljus för att kunna se. Det fanns två tekniker för att skapa ljus; facklor eller oljelampor (djurfett användes som olja/bränsle) Eld skapades genom att antingen göra hastiga rörelser med en pinne mot en bit av trä för att skapa friktion. Eller genom att slå flinta mot en annan sten för att skapa en gnista. Båda dessa metoder gav väldigt svagt ljus. Men människors ögon vänjer sig ganska fort vid mörker och det svaga ljuset kastade förmodligen skuggor mot väggarna och gav dem mer liv, vilket bidrog till mystiken. (*Clottes, J. Cave art - 2010;16*)

De vanligaste teknikerna man använde för att skapa grottkonst var målning och inristning. I vissa grottor står målningar för majoriteten av framställningarna, medan det i andra grottor är inristningar. Målning för de paleolitiska människorna innebar att applicera pigment på grottväggarna. De flesta framställningarna är röda eller svarta. Den svarta färgen kommer antingen från kol eller från ett mineral; mangan dioxid. Den röda färgen kom från ett annat mineral kallad hematit, en järnoxid. För att applicera färgen användes en rad olika tekniker; måla med fingrarna, måla med en bit av kol, ungefär som en penna eller med någon form av borste. Torr eller flytande färg kunde appliceras genom att antingen spotta det direkt från munnen, eller genom att blåsa genom ett rör. Det var så här omvända handavtryck skapades. Man höll upp handen som en stencil och blåste färgen runt om. (*Clottes, J. Cave art - 2010;17*)

Ingravering, involverade borttagning av en bit av grottväggen. På grottväggar med mjuka ytor kunde man använda fingrar och helt enkelt skrapa och räffla mönster. Men på väggar med hårda ytor fick man använda sig av redskap. Flintblad användes för att skapa fina och precisa ingraveringar medan man vid större ingraveringar använde bitar av trä eller änden på en fackla. (*Clottes, J. Cave art - 2010;17*)

Det fanns även andra former och tekniker för att skapa konst; skulpturer och modeller i lera. Dock har inte många fynd av denna konstform hittats. Hittills har man hittat denna typ av konst i fyra olika grottor omkring Pyrenéerna. (*Clottes, J. Cave art - 2010;21*)

Tolkningar och teorier

Det har funnits många frågor och diskussioner om varför målningar och ristningar i grottor gjordes. Vilken betydelse de hade för de paleolitiska människorna, vilket syfte som låg bakom och varför dem alltid målades långt inne i grottorna där det var mörkt och trångt.

Konst för konstens skull; Sedan slutet av 1800-talet har det funnits flera teorier och tolkningar om konstens syfte. De allra tidigaste hypoteserna var ganska enkla; att målningar och inristningar bara hade ett estetiskt syfte. (*Clottes, J. Cave art - 2010;23*) När man accepterade att paleolitiska människor hade ägnat sig åt konst, ville man försöka förklara hur sådan avancerad verksamhet hade kunnat utföras av vad man då ansåg som uppenbart primitiva människor. År 1864 gjorde Lartet (fransk domare, geolog och arkeolog, 1801 - 1871) och Christy (engelsk bankman) ett försök att förklara detta. Det hade bevisats att de paleolitiska människorna förlitat sig helt på jakt, och att de levde samtidigt som flera utdöda djurarter. Lartet och Christy menade att på grund av den rikliga tillgången av vilda djur blev jaktverksamheten väldigt enkel, vilket ledde till att de antagligen hade gott om fritid, och fritid föder konst. (*Ucko P.J. Rosenfeld A. Grottkonst - 1967;117*) Eftersom man ansåg att jakten inte upptog mycket av deras tid, hade de tillfälle att ornera sina vapen och bära prydnadsföremål. Dock ansåg man inte att den paleolitiska konsten hade något samband med religion, och att det helt enkelt bara rörde sig om utsmyckning. Andra forskare har menat att människor alltid haft en önskan att uttrycka sig konstnärligt, att det är något som finns i oss naturligt. Andra har tolkat det som att de paleolitiska människorna helt enkelt ville ha en dekorerad och glädjande omgivning. Alla dessa typer av tolkningar går under samma talspråk; ”konst för konstens egen skull” de paleolitiska människorna skapade konst helt enkelt för att de gillade vackra saker. (*Ucko P.J. Rosenfeld A. Grottkonst - 1967;118*)

Under senare tid har denna teori förkastats. Helt enkelt på grund av målningarna och ristningarnas placering. Varför skulle de paleolitiska människorna tränga sig djupt in i mörka och obebodda grottor för att dekorera väggarna som antagligen inte skulle bli betraktade särskilt ofta. En sådan handling utförs inte om det inte finns en bestämd anledning bakom. Om man verkligen ville göra konst för konstens skull, för att skapa något vackert. Skulle man

inte välja att göra det i en trång och mörk grotta, utan på en plats där verken kunde beskådas. (Ucko P.J. Rosenfeld A. Grottkonst - 1967;166)

Totemism och Sympatisk magi; En teori som baseras på en nära relation mellan en grupp av människor och en viss växt eller djurart. Gruppen karakteriseras av sin totem, som respekteras och vördas. Enligt Reinach (*fransk-judisk arkeolog, filolog, konsthistoriker, religionshistoriker, 1858 - 1932*) var den paleolitiska konsten ett uttryck för tro på magiska krafter och totemföreställningar. Reinach var den första att hänvisa till totemföreställningar, och av alla tolkningar som lagts fram om den paleolitiska grottkonsten, är det Reinachs åsikter som blivit mest accepterade och citerade. (Ucko P.J. Rosenfeld A. Grottkonst - 1967;123) Följande aspekter låg till grund för denna teori; De allra flesta paleolitiska bildframställningar föreställde djur - Det var endast djur som kunde ätas som avbildades på grottväggarna. - Framställningarna placerades på svåråtkomliga platser, såsom trånga och mörka grottor. Det är just den sista punkten som var mest övertygande. Man menade att de paleolitiska konstnärerna drevs av en djup känsla och ett syfte. Det fanns en specifik anledning till varför man tog sig djupt in i grotterna, de fanns ett praktiskt syfte bakom, ingen önskan om att skapa något vackert. Reinach stödde sin teori på etnografiska studier och paralleller (liknande bruk och övertygelser hos folk som levde ungefär samtidigt som den paleolitiska människan och som förde ett liknande liv) och fokuserade på folks tro på sympatisk magi; att människan kunde kontrollera eller åtminstone få inflytande på det som avbildades. (Ucko P.J. Rosenfeld A. Grottkonst - 1967;123) Det faktum att endast ätbara djur avbildades stärkte också Reinachs teori. Han menade att det fanns två anledningar till varför man gjorde det. Antingen ville man öka antalet tillgängliga ätbara djur genom att avbilda det djuret eller också ville man få kontroll över och förenkla införskaffandet av det ätbara djuret. (Ucko P.J. Rosenfeld A. Grottkonst - 1967;125)

Under senare tid förkastades dock flera av de argument som Reinach tog fram. Dels på grund av att senare upptäckter har visat att hans analys inte stämde. Reinach utgick ifrån den kunskapen och det materialet man kände till på denna tid, och baserade även sina teorier mycket på etnografiska studier. Det finns många av dessa tolkningar, både när det gäller totemföreställningar och sympatetisk magi såsom jaktmagi och fruktbarhetsmagi, som inte håller vid närmare analyser av grottor. Något som strider mot dessa tolkningar är att paleolitisk konst påträffas inte alltid i de mest svåråtkomliga platser. En stor del finns även att hitta på mer öppna platser som sedan leder bort från boplatser. Vissa anhängare menade att den gömda konsten och den konst som var mer synlig hade olika funktioner. Att de öppna

platserna var för totemism och de mer gömda var för ”invigningsceremonier” Det är dock vissa som menar att totemism och sympatisk magi inte nödvändigtvis måste vara dolt från allmänheten. Att det inte alltid behöver vara så att man måste hemlighålla ceremonierna utan bara avgränsa den. (*Ucko P.J. Rosenfeld A. Grottkonst - 1967;176-177*) Något annat som också strider mot denna teori är det faktum att det inte finns en ända grotta som man har ägnat åt endast ett djur. Vilket man kanske skulle förväntats sig när det gällde totemdyrkan. Även andra saker som att de djur som avbildats på grottorna representerade inte av de kvarlevor som fanns kvar i grottorna efter de paleolitiska människornas jaktbyten. Totemföreställningar och sympatetisk magi kan inte själva förklara alla grottmålningar som är funna idag, men några av deras grundläggande idéer som har kunnat bekräftas är fortfarande av intressen för forskare, arkeologer och filosofer. För att kunna tro på sympatisk magi, måste man kunna tro att människor kan få inflytande över de övernaturliga krafter som styr våra liv. Denna tro finns överallt i världen i mång traditionella och småskaliga samhällen. Det kan vara en grundläggande del i människans tänkande. (*Clottes, J. Cave art - 2010;23*)

Fruktbarhetsmagi; Den finns många personer, vars åsikter lade grunden för den sympatiska magitolkningen och många detaljer och aspekter har lagts till under åren. Men många har på ett bristande sätt betonat den roll fruktbarhetsmagi har inneburit för både människor och djur. Man har från början hänvisat till de väldigt sällsynta framställningar av kvinnofigurer och symboler som har tolkats som könsorgan, och även andra kvinnofigurer från paleolitisk tid, som även i vissa fall har tolkats som modersfigurer. Man har även försökt föra fram möjligheten av att vissa djurframställningar har föreställt han och hondjur. Att det finns bilder av djur med svullen buk. Att man genom att framställa två exemplar av en djur art, en hane och en hona, skulle få arten att föröka sig. Dock har detta lett till att man givit ett antal formlösa tecken och symboler en sexuell innebörd, utan någon närmare analys.

Shamanism; Den hypotes eller den teorin som bäst svarar för hur vi ser på fakta idag, är tron på att paleolitisk konst hade ett schamanistiskt syfte. Den som först förde detta förslag fram var Mircea Eliade (en religionshistoriker) under tidigt 50-tal. Denna teori har sedan utvecklats och stärkts, framför allt genom David Lewis-Williams arbete. (*Clottes, J. Cave art - 2010;24*)

Anledningen till varför många ser denna teori som mest trolig är på grund av spridningen av schamanistisk tro över hela den norra delen av världen och även över Atlanten i Amerika, kan bero på att shamanism är baserat på gamla forntida religionsövertygelser. Shamanism är den mest utbredda religionen inom jagar-samlarkulturer, såsom bushmän i Afrika eller inuiter i arktiska områden, och även andra nordliga samhällen. (*Clottes, J. Cave art - 2010;24*)

Grunderna inom schamanistisk tro är att specifika personer, shamaner, kan sända sin själ utom sin kropp och resa till andra världar. Där kan de kommunicera med övernaturliga krafter som styr våra vardagliga liv, och alla dess aspekter, såsom jakt, sjukdom, väder, och mänskliga relationer. Dessa shamaner kan också bli besökta av andar som på ett eller annat sätt hjälper dem få svar. Dessa andar förvandlas och tar ofta formen av olika djurarter. Shamaner är länken mellan vår värld och andarnas värld. Att ta sig djupt in i mörka grottor har förklarats med att detta var ett sätt att röra sig genom två världar. Detta var en medveten akt. På detta sätt kunde shamaner få kontakt med andar som levde inne i grotterna. Man kontaktade gudarna med hjälp av målningar och ingraveringar för att få deras sympati och välvilja, eller en del av deras krafter. (*Clottes, J. Cave art - 2010;25*)

Denna shamanismteori kan svara på många frågor. Såsom varför målningarna alltid gjordes djupt in i grotterna, men ändå i närheten av mynningarna, för att skapa en slags länk mellan den vardagliga världen och andevärlden. De människor som följde shamanen kan själva velat vara deltagande i ceremonier, gjort egna symboler och märken. Handstencilerna är ett exempel. Som en slags koppling till den andliga världen. Att genom kontakt med grottväggen, kunde man ta del av andarnas krafter. (*Clottes, J. Cave art - 2010;25*)

David Lewis-Williams; David Lewis-Williams har som sagt jobbat mycket inom denna tolkning av grottmålningar. I hans arbete, samt hans bok ”The mind in the cave” föreslår han att förklaringen till paleolitisk konst ligger i utvecklingen av människans sinne. Han menar att senare människor i sin utveckling fick mer avancerade neurologiska egenskaper som gjorde det möjligt för dem att uppleva transtillstånd och se levande mentala bilder som sedan överfördes till grottans väggar. (<http://www.amazon.com/Mind-Cave-Consciousness-Origins-Art/dp/0500284652>) (*Lewis-Williams D. The Mind in the Cave: Consciousness and the Origins of Art - 2002*)

Detta såklart kan kopplas till shamanismteorin, då det anses att shamaner går in i en trans när de försöker kontakta andar från den andra världen.

Slutsats

Sammanfattning; I denna uppsats har tagit upp de tolkningar och teorier som har försökt svara på varför paleolitiska människor målade och ristade in bilder i trånga och mörka grottor. Sedan grottmålningar upptäcktes har det funnits en stor nyfikenhet om när och var de gjordes, hur de gjordes, och vad det innebar för de samhällena som skapade målningarna. Uppsatsen nämner de vanligaste och mest diskuterade tolkningarna och teorierna. Såsom ”konst för

konstens skull” att de paleolitiska människorna, tillika människor idag helt enkelt uppskattade vackra saker, och att grottmålningar eller dekorationer av redskap och vapen var ett sett att skapa något vackert och estetiskt. ”Totemism och sympatisk magi” tron på att genom att avbilda djur på grottans väggar kunde man få kontroll eller inflytande över detta djur. ”Shamanreligion” att det fanns specifika personer, shamaner, som bildade en länk mellan denna värld och andarnas värld och målningar och inristningar på grottorna var ett sätt att kommunicera med dessa andar. Tar även upp andra teorier såsom ”fruktbarhetsmagi” och även andra forskare, arkeologer eller filosofers tolkningar.

Egna tankar; Efter att ha fördjupat mig i de olika tolkningar och teorier som finns om grottmålningars syfte, känner jag mig fortfarande inte säker på att någon är mer trolig än de andra. För mig så hör de alla samman. Även om teorierna har brister i sina tolkningar, så tror jag ändå att det finns troliga förklaringar i alla. ”Konst för konstens skull” Jag tror inte att man enbart skapade dessa målningar och inristningar för att skapa något vackert och estetiskt. Precis som många andra har påpekat så brister denna teori då de allra flesta av dessa målningar och inristningar finns att finna i mörka och djupa grottor. Dock tror jag personligen att alla människor har en önskan och vilja att skapa vackra saker, och att det möjligtvis fanns någon form av estetiskt syfte bakom dessa målningar. När det gäller totemism och sympatisk magi och även shamanism så tror jag att dessa teorier hör ihop. För mig så är tron på att skapa kontroll och inflytande på djur genom att avbilda dem, lika stark som tron på andar i andra världar. Precis som shamanism, så har även sympatisk magi varit väl utbredd över den nordliga delen av världen, och säkert även andra delar av världen, ända fram till idag. Metoderna är de samma. Inom sympatisk magi avbildar man djur för att skapa jaktlycka? Och inom shamanismtron avbildar man djur och människor för att kommunicera med andarna, för att få deras sympati och välvilja. Så för mig så är alla teorier och tolkningar troliga. För även om shamanismteorin kan besvara mest problem och verkar mest trolig så kan man aldrig vara hundra procent säker.

Källförteckning

Internet:

<http://www.ne.se/grottkonst>

<http://www.amazon.com/Mind-Cave-Consciousness-Origins-Art/dp/0500284652>

Litteratur:

Ucko P.J. Rosenfeld A. *Grottkonst* - 1967

Lewis-Williams D. *The mind in the cave: Consciousness and the origins of art* - 2002

Clottes J. *Cave art* - 2010

Lewis-Williams D. *The Mind in the Cave: Consciousness and the Origins of Art* - 2002)